

Előszó

Csak semmi sport, annál több whisky és pezsgő, lehetőleg naponta, bőséges étkezés, hozzá szivar – tartalmas, boldog élet, majd viszonylag magas korban lehetőség szerint békés távozás az árnyékvilágba. Valami ilyesmi lebeghet azoknak a szemé előtt, akik nem veszik túl komolyan az egészség megőrzését célzó életviteli tanácsokat, és előszeretettel édesítik meg földi létüket a legkülönbélebb élvezeti szerekkel. Az ő hősük Winston Churchill, az európai történelem kiemelkedő alakja, akiben a kortársak és a későbbi nemzedékek Hitler és a náci zsarnokság elszánt ellenségét, 1940 tavaszától Nagy-Britannia háborús miniszterelnökét tisztelték, és aki egészségtelen szokásai ellenére megérte 91. életévét.

A történelem nem minden szereplője dicsekedhetett a Churchilléhez hasonló rendíthetetlen egészséggel, ráadásul nincs a világon olyan orvos vagy táplálkozástudománnyal foglalkozó szakember, akit az ő életvitele ne kergetett volna rövid úton az örületbe. A történelem során gyakran megesett, hogy szereplőit éppen a döntő pillanatban döntötte le lábukról valamely kór. És ez olykor végzetes következményekkel járt. Gondoljunk csak Napóleonra, aki a sorsdöntő waterlooi csata idején nem volt maradéktalan birtokában testi és szellemi erejének.

Ahhoz, hogy a betegségek a történelem fontos tényezői, nemigen férhet kétség. Az volt például a 14. század derekán Európá-szerte dúló, és Európa népességének kerek egyharmadát elpusz-

tító bubópestis, amelynek társadalmi és gazdasági hatásait a történettudomány behatóan vizsgálta. Ám a makrohatás mellett mikroszinten is érzékelhető, amit a politika valamely jelentős szereplőjének betegsége és idő előtti halála jelentett. A történészvilág némely képviselője persze összevonja a szemöldökét, ha azt hallja, hogy az úgynevezett nagy történelmi személyiség döntően befolyásolja az események menetét, hiszen legtöbbször el sem tudjuk képzelni, hogy milyen utat vett volna Európa a 20. században, mondjuk Hitler nélkül. Vagy hogy ilyen békésen zárult volna a hidegháború, ha 1985-ben a Szovjetunióban történetesen nem Mihail Gorbacsov került volna a pártelnöki posztra.

Ahol kevesek kezében sok hatalom összpontosul, olyan látszólag banális apróságok is jelentős hatással lehetnek a történelem alakulására, mint valamely hatalmasság megbetegedése. Különösen áll ez az autokráciákra, régi korok császáraira és királyaira, de a modern demokráciák is érzékenyen reagálhatnak az erőeltolódásokra, ha sok hatalmat tesznek egy személy kezébe, akiből egyszer csak kórházi páciens válhat. Talán a legjobb példa erre az amerikai demokrácia. Több elnök esetében is látni fogjuk, mi történik, amikor a betegség eljártssa a végzet szerepét.

Az orvostudományt és a történelmi alakok életútját összekapcsoló patobiográfia óhatatlanul arra a spekulatív kérdésfeltevésre csábítja az embert, hogy: „Mi lett volna, ha...?” Ám a történelemmel való foglalatosságunknak, amióta világ a világ, mindig is fontos szempontja volt, hogy dacoltunk a tényekkel. Mutassanak nekem egy olyan történészt, aki a Hitler elleni 1944. júliusi merénylettel foglalkozva nem engedett a csábításnak, hogy elképzelje, hogyan alakult volna a történelem, ha Stauffenberg grófnak és összeesküvőtársainak sikerül a terve. Vagy hogy nézne ki a világ, ha a német harckocsizó alakulatok 1940. május végén nem állnak meg Dunkerque alatt, hanem a brit expedíciós haderőt körbekerítve, megadásra kényszerítik Nagy-Britanniát – amelynek kormányzását nem sokkal azelőtt vette át Winston Churchill. Ha akkor így alakul a helyzet, Európa lövészárkaiban elhallgattak volna a fegyverek, csak éppen horogkeresztes lobogók alatt.

A betegségek különböző módokon döntötték el a történelem menetét. Könyvünkben néhány híres páciens kísérünk végig szenvedésein. És természetesen fölmerül majd a kérdés, hogy milyen úton indult volna el a történelem istennője, Klió, ha a dolgok történetesen másképp alakulnak. Különösen áll ez könyvünk első két fejezetének pácienseire, akiknek – Európában döntő szerepet játszó – országukban csak rövid uralkodás adatott meg. De figyelmet szentelünk az olyan, hatalmasokat és alattvalóikat szinte egyenlő mértékben fenyegető, egész korokat meghatározó kóroknak is, mint amilyen a pestis, a kolera és a szifilisz volt.

A következő lapokon két szinten vizsgáljuk a betegségeket: utánajárunk a nagy betegségeknek és a nagyok betegségeinek. A könyv koncepciója hasonlít ahhoz, amit egy másik könyvemben, egy másik történelmi tényező, az időjárás és a klíma vizsgálatakor is alkalmaztam. Hálával tartozom olvasóimnak, amiért érdeklődésüknek köszönhetően e 2015-ben megjelent munkám több kiadásban is megjelenhetett. Mindazonáltal ez az új könyvem nem ugyanarra a kaptafára készült, keletkezésének története jóval hosszabb időre tekinthet vissza. A betegségeknek a történelemre gyakorolt hatása ugyanis már egykorvolt ifjúságom távolba vesző napjai óta izgat. Orvosi tanulmányaim második szemesztere után, mintegy mellékesen, történészi stúdiómokra adtam a fejem. És végül, ha nem is az előírt legrövidebb idő alatt, de ahogy az angolok a rájuk oly jellemző szerénységgel mondják: *in due time*, mindkét szakot el is végeztem. Abban a kiváltságban lehettem részem, hogy egyetemi tanulmányaim során néhány kitűnő professzorral hozott össze a sors, akik csak megerősítettek abban, hogy figyelmemet arra fordítsam, ami e két lenyűgöző tudományágban közös, arra, ami összeköti Kliót és Aszklépioszt. Megkülönböztetett hálával tartozom Klaus Müllernak és Dietmar Kienastnak, a történettudomány képviselőjének, Hans Schadewalt és Volrad Deneke orvostörténésznek, valamint Hans Paunak, Johannes Grüntzignek és Guido Kluxennek, akik későbbi, választott orvosi szakterületem, a szemészet területén tevékenykednek. Az ő lelkes érdeklődésük,

amit e terület iránt tanúsítottak, engem is megfertőzött. Szerencsésnek mondhatom magam azért is, hogy sok éve írhatok kiadómnak, Reinhard Kadennek, akinek orvosi szakfolyóirataiban az e könyvben is tárgyalt híres páciensek némelyikéről és az egyes korszakokat meghatározó kórokról is cikkek sorát közölhettem. És kiváltságosnak érezhetem magam azért is, hogy olyan nagy tudású, fogékony és inspiráló szerkesztővel dolgozhatok együtt, mint Christoph Selzer.

De ha már a köszönetnyilvánításnál és tisztelgésnél tartunk, természetesen meg szeretném nevezni azt a négy embert, aki a legközelebb áll hozzám, és aki a legjobban ismeri – és bámulatos higgadtsággal tolerálja – egy tollforgató orvos, és közlékeny történész minden szeszélyét és bogarát: Jacqueline-t, Chestert, Ameliát és Victoriát. Nekik ajánlom ezt a könyvet.

Remélem, olvasóim nemcsak szórakoztatónak, de gondolatébresztőnek is tartják majd. Ha pedig itt-ott túlon túl spekulatívnak érzik majd, megbocsátanak, amiért olykor hajlamos vagyok eltöprengeni, hogy „Mi lett volna, ha...?” A történelem az, ami – olykor szerencsénkre, máskor nem – de valóban megtörtént.

A figyelmes olvasó bizonyára hibákra is bukkan majd, ez minden szerző apró betűs szégyene. Vigaszt egyedül Theodore Roosevelttel amerikai elnök (1901 és 1908 között állt az Egyesült Államok élén), saját tapasztalataiból leszűrte bölcsessége ad: „Csak az nem követ el hibát, aki nem csinál semmit.”